

ВІДГУК

офіційного опонента,

доктора філологічних наук, професора Турган Ольги Дмитрівни

на дисертацію Білічак Оксани Ігорівни

«Поетика лірики Євгена Плужника»,

подану до захисту на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук

зі спеціальності 10.01.01 – українська література

у спеціалізовану вчену раду К 26.053.22

у Національному педагогічному університеті

імені М.П. Драгоманова

Студіювання поетики художнього твору й загалом творчості окремого письменника є об'єктом постійної уваги науковців, позаяк зміна типів художньої свідомості, з позицій історичної поетики, закріплюється в історично зумовлених трансформаціях категорії самої поетики. Поетикальне описове дослідження ставить за мету «розкриття творчої лабораторії письменника від задуму до остаточного втілення художнього твору відповідно до авторської волі, виявлення всіх можливих рівнів тексту, поєднане з використанням відповідних текстологічних, палеонтологічних, деконструктивістських методик та герменевтичних підходів» (Ковалів Ю.І. Літературознавча енциклопедія: У двох томах. К.: Видавничий центр «Академія», 2007, т. 2, с. 234). Історична ж поетика «простежує зародження та еволюцію окремих художніх засобів (тропи, стилістичні фігури...), категорій (художній час, простір, буття, екзистенція, прекрасне, величне, повторне та ін.), розвиток жанрів та стилів від синкретизму до розмежування, ... характеризує еволюцію письменства з його кризами, оновленнями, змаганнями літературних груп, шкіл, угруповань, стильових тенденцій, напрямів» (там само). Термін «поетика» використовується також для позначення сукупності художньо-естетичних та стилістичних засобів літературного явища, школи, стильової тенденції чи напрямку, ідіостилу, конкретного твору.

Значення дослідження Білічак О.І. полягає в тому, що художній твір розглядається в ньому як багаторівнева формозмістова цілісність, як історико-культурний і особистісно-етнічний феномен, що розкриває взаємодію автора, безпосередньо твору й реципієнта.

Дисертація Оксани Білічак – це комплексне дослідження поетики ліричної спадщини Є. Плужника, в якій він репрезентував себе як особливий психотип поета, «роздумливого, зосередженого, відсахненого від усякої подоби гучної фрази або різкого кличного жесту і в той же час пульсуючого – аж до спазмів у диханні й голосі – внутрішньою напругою мислі і болісного почуття» (Л. Новиченко).

Незважаючи на достатній масив наукових праць із різних аспектів творчості митця, він залишається цікавим і актуальним, непізнаним, що й відкриває перспективи все нових прочитань його творів, зокрема поетичних.

Рецензована праця містить студії авторки за такими основними напрямками: 1) простеження наукової рецепції лірики Є. Плужника;

2) дослідження проблеми інтертекстуальності й художнього моделювання дійсності в поетичному доробку письменника;

3) визначення естетичної природи поетичного мислення через репрезентацію авторської свідомості, хронотопу поезій, їх кольористики;

4) вивчення стильового синкретизму поетики Є. Плужника. Цим, безперечно, визначається актуальність і наукова новизна дослідження.

Задекларовані у вступі й реалізовані в розділах дисертації поетико-методологічні засади засвідчують глибину осягнення дослідницею наукової проблеми. Вона спирається на праці вітчизняних і зарубіжних учених, намагаючись виявити сутність і контекст аналізованого матеріалу.

Використовуючи напрацювання філософів, теоретиків та істориків літератури, Оксана Білічак систематизує й узагальнює концептуальні положення художнього моделювання дійсності, літературного твору як замкненої органічної цілості й динамічної функціональної структури в культурі й переконливо застосовує їх при дослідженні творів одного письменника в системі літературного процесу відповідного періоду, поєднуючи різні методологічні стратегії, залучаючи біографічний, культурно-

історичний, герменевтичний, порівняльно-типологічний, формальний, інтертекстуальний методи.

Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, висновків та бібліографії. Вступ до дисертації містить усі необхідні компоненти за академічними вимогами до цього складника її структури.

У першому розділі «Поезія Євгена Плужника: контексти модерного дискурсу і літературознавчих осмислень» (з трьома підрозділами) авторка акцентує увагу на найважливіших віхах літературознавчих досліджень (від 10–30-х років ХХ ст. до сьогодні) щодо поетичної спадщини художника слова, простежує основні інтертекстуальні зв'язки (цитування різного характеру, літературні й мистецькі ремінісценції, алюзії, іншомовні елементи), здійснює аналіз художнього моделювання образного світу через характеристику основних образів-домінант (життя / смерть, верх / низ, серце / розум, душа, час тощо) у поетичному доробку митця.

Науковий інтерес викликає також другий розділ дисертації «Естетична природа поетичного мислення Є. Плужника» (з трьома підрозділами), в якому мають місце цікаві спостереження, переконливі оцінки, судження, узагальнення. Так, у підрозділі «Репрезентація авторської свідомості у поетичній творчості: прийоми метафоризації» дисертантка наголошує на авторській своєрідності художнього моделювання світу, що особливо проявляється в типологічних рисах метафоризації, а саме:

- 1) надзвичайній місткості образів для передачі змістової багатоплановості зображуваного;
- 2) синкретичності метафоричних картин (твори зі зб. «Рання осінь»);
- 3) унаочненні образного контексту засобами візуалізації, сугестивності; нехтуванням логічними, раціональними образами і навіюванням реципієнтові власних станів, особливо самотності й утоми; трансформацією й наповненістю відомих понять, образів, явищ новим змістом.

Слушними є думки дослідниці, що «Є. Плужник є творцем метафор, майстром слова, який перероблює вираження, непридатне для буквальної інтерпретації, і знаходить словесні формулювання, що є надзвичайно значущі

з точки зору нової інтенції» (с. 72), що він «творить власний, індивідуально-авторський метафоричний світ, позначений емоційністю, настроєвістю, поетичністю. Образний контекст лірики митця засвідчує полісемантичність метафори» (с. 74).

Цікавими є спостереження авторки дисертації щодо творення й функціонування в поетичному тексті Є. Плужника антропо-, зоо-, ботанометафори (за А. Ткаченком) та предмето- й просторометафори (с. 78-82), що визначають екзистенцію ліричного героя в аналізованих текстах, вимагають від реципієнта домислювання, розгадування, розшифрування підтексту й ідеї твору.

Білічак О.І. окреслює найважливіші риси кольористичної символіки поезій митця, зокрема простежує ідейно-естетичну функцію найпоширеніших кольорів та їх відтінків (чорного, білого, сірого, синього, блакитного, червоного, жовтого) у художній системі його лірики, які у своїй варіативності підкреслюють глибину поетичного думання автора, вразливість його душі, неповторність індивідуального авторського сприйняття світу реального й творення й моделювання світу художнього.

Простеживши трансформацію кольористичного діапазону лірики митця, дисертантка приходить до слушних висновків: «Так, для поета періоду «ранніх віршів» (1923 – 1925) характерна чорно-біло-червона гама. У збірці «Дні» (1926) відбулося значне розширення спектру кольорів (додалися концептуальний сірий, зелений, блакитний, синій, жовтий, золотий, рудий). Згодом через жовто-золоту кольористику «Ранньої осені» (1927) Є. Плужник еволюціонує до розмаїття барв і кольорів «Рівноваги» (1933 – 34, 1943), де фіксуємо найбільшу кількість фарб та їх відтінків» (с. 100).

Важливим є розкриття такого постикального складника лірики Є. Плужника, як її хронотопна організація. Дисертантка аргументовано стверджує, що в художньому мисленні поета час має два виміри – історичний й особистісний із полісмісловим наповненням, а також здійснює спробу охарактеризувати типологію простору, виходячи з багатоаспектності поезії.

Заслугою дисертантки є те, що вона скрупульозно й доказово відстежує у творах поєднання особистісного, суб'єктивного часу поета з «безміром

світовим», взаємозумовленість «світу» і «я», конкретного (реального) й космічного часу, категорій «вічності» й «позачасовості». Білічак О. досліджує домінантні семантичні часові центри лірики автора – ранок-вечір, ніч, дні, пори року, минуле-майбутнє, з їх полісмісловим характером, екзистенційним наповненням, конкретика аналізу синтезується з переконливими узагальненнями щодо скомплікованої єдності й перетину в його ліриці різних естетичних стратегій і течій – імпресіонізму, символізму, неокласицизму, експресіонізму, екзистенціалізму.

Спираючись на теоретичні зауваги О. Лосєва, В. Халізева щодо типології простору, дослідниця виявляє своєрідність Плужникових просторових константних образів – замкнених і відкритих, конкретних і абстрактних (кімнати, квадрати, вікна, «безміру невеличкого», «дно тишини» небо, обрій), які «формують буттєвий вимір лірики», «відіграють важливу роль у творенні і побудові своєрідного простору, який поступово переходить у трансцендентний ...простір чи то метапростір» (с. 117).

У третьому розділі дисертації «Стильовий синкретизм поетики Євгена Плужника: особливості інтерпретації» (з трьома підрозділами) досліджуються питання синтезу модерних аспірацій у поезії автора (І підрозділ), ролі засобів художньої словесності в індивідуально-авторській інтерпретації дійсності (ІІ підрозділ), особливостей мовно-стильових форм (ІІІ підрозділ). Авторка праці, студіюючи поезії, намагається виокремити складники неоромантичної, експресіоністичної, імпресіоністичної, неокласицистичної, екзистенціалістської поетики художника слова, його внесок у творення їхньої системи художніх засобів. Чомусь не взято дисертанткою до уваги переконливі думки Л. Череватенка, М. Кодака, Ю. Коваліва щодо неореалістичних тенденцій творчості Є. Плужника. Важливим у спостереженні дослідниці є розкриття досягнень поета, який «показував моральну катастрофу людства» (В. Моренець), у відтворенні культурно-історичної значимості відображеної епохи і місця людини в ній, фіксації багатьох деталей і екзистенційних станів людини, картини світу з його контрастами й екзистенціалами, самоідентифікації особистості та її моральної самосвідомості. Вона зуміла виявити оригінальне, неповторне у

Плужниковому характеротворенні, домінантні риси його поетики в різних генологічних текстах і особливості їх модифікації в художній спадщині митця. О. Білічак доводить, що унікальність ліричної спадщини Є. Плужника полягає «у здатності заглиблення у духовну культуру людства, через розкриття міфологічної моделі світопростору. Серед найхарактерніших рис індивідуального стилю митця є авторський суб'єктивізм, естетизм, внутрішнє буття особистості, оспівування краси і творчості і світу. Поетичне слово Є. Плужника – неоціненний здобуток нашої культури, який збагатив її філософічними шедеврами і роздумами щодо проблем історичної пам'яті, місії людини у суспільстві, її стосунків із Всесвітом, вони утверджують життєві вічні цінності, добро, любов, моральність і водночас констатують беззахисність людини перед глобальними всесвітніми катаклізмами» (с. 184-185).

Літературознавчий аналіз у кожному з розділів здійснено на належному фаховому рівні з дотриманням оптимального поєднання термінологічної чіткості, теоретичного обґрунтування узагальнювальних висновків і текстової конкретики. Отже, ця дисертація містить широкий простір осмислення поетологічних особливостей лірики Є. Плужника в системі літературних і літературознавчих пошуків початку ХХ століття. Дослідниця послідовно й аргументовано реалізує завдання дисертації, використовуючи усю зазначену палітру методів і підходів до аналізу художніх текстів письменника, застосовуючи надбання філософії, літературознавства, гуманітаристики, демонструючи наукову ерудицію.

У висновках до розділів та до всієї роботи присутньо підсумований досвід дисертантки щодо визначення поетикальних особливостей лірики Є. Плужника, а також місця її в історії української та світової літератури.

Попри те, що дисертація відрізняється ґрунтовністю, виваженістю узагальнень, деякі моменти, крім висловленого, у ній вимагають уточнень, глибшої аргументації:

1) Доцільно було б у першому розділі дисертації окремо виділити підрозділ, де б розглядалися теоретичні аспекти поняття «поетика», з'ясовувалася його генеза у літературознавчих дослідженнях. Спостерігається

певна строкатість, неточність у категоріальному апараті, потребує чіткості визначення таких дефініцій, як «художній світ», «творча манера», «стиль», «поетологія» тощо.

2) На мою думку, II підрозділ III розділу («Індивідуально-авторська інтерпретація дійсності у поетичному тексті Є. Плужника засобами художньої словесності») логічно було б об'єднати з I підрозділом II розділу «Репрезентація авторської свідомості у поетичній творчості: прийоми метафоризації», адже вони доповнюють один одного.

3) Деякого уточнення, конкретизації вимагає твердження дослідниці на с. 59 – «Теоретичне обґрунтування філософії серця знаходимо в працях Г. Сковороди, Т. Шевченка, П. Куліша, П. Юркевича та ін.».

4) При розгляді інтертекстуальності поетичного доробку Є. Плужника бажано було б ґрунтовніше зупинитися на досягненнях українського літературознавства щодо дослідження форм, типів і напрямів її у вітчизняній літературі доби «червоного ренесансу», зокрема, на праці Л. Скорини «Гомін і відгомін»: дискурс інтертекстуальності в українській літературі 1920-х років: Монографія. Черкаси: Брама – Україна, 2019.

5) У дисертації зустрічаються певні стилістичні невправності, незавершеність думки (с. 85), недогляди.

6) Дещо ускладнює читання дисертації те, що при аналізі ліричних творів поета вони часто не називаються, а лише цитуються окремі рядки з них. Так само у висновках до роботи бажано було б узагальнення демонструвати назвами творів у дужках.

Попри певні суперечливі моменти, недогляди, наукова вартість дисертації О. Білічак у контексті сучасного літературознавства незаперечна. Дослідження містить розмаїтість осмислення такої складної літературознавчої проблеми, як поетика лірики Є. Плужника, що є унікальним художнім явищем не лише в українському, а й світовому літературному процесі.

Композиційна специфіка, стильове оформлення наукового мовлення праці спонукає до дискусії, діалогізування, сприяє подальшому розвитку й реалізації цієї важливої літературознавчої проблеми.

Результати дослідження були належно апробовані в доповідях на міжнародних та всеукраїнських наукових конференціях, відображені в 11 наукових публікаціях, із них 4 – фахові видання України, 1 – закордонне, 6 – додаткових. Автореферат і публікації розкривають зміст і концепцію дослідження.

Матеріали дисертації, її теоретичні узагальнення, отримані результати знайдуть застосування в подальших наукових працях, присвячених дослідженню порушених проблем, при викладанні курсів з історії літератури ХХ ст., при розробці спецкурсів та спецсемінарів, укладання навчально-методичної літератури різних жанрів.

Вважаю, що дисертація «Поетика лірики Євгена Плужника» виконана на належному фаховому рівні, вона є завершеним самостійним новаторським дослідженням на актуальну тему. Дисертація, автореферат і публікації відповідають вимогам п.п. 9, 11, 12-13 «Порядку присудження наукових ступенів», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 24.07.2013 № 567 зі змінами, внесеними згідно з Постановою Кабінету Міністрів України № 656 від 19.08.2015 р., № 1159 від 30.12.2015 р. та № 567 від 27.07.2016 р. а отже, їх авторка Білічак Оксана Ігорівна заслуговує на надання їй наукового ступеня кандидата філологічних наук зі спеціальності 10.01.01 – українська література.

Офіційний опонент

доктор філологічних наук, професор,

завідувач кафедри культурології

та українознавства

Запорізького державного

медичного університету

Вчений секретар

підпис

О.Д. Турган

ПІДТВЕРДЖУЮ

з відділу кадрів Запорізького

державного медичного університету

20 р. Підпис

О.Г. Алексеев

Гудукалова Т.М.